

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА,
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА**

АНДРЕЙКО Ю. О.,
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 343.9

**ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ
ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ: ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ**

У статті досліджено організаційні і тактичні питання проведення допиту під час кримінального провадження про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Удосконалено вид допиту залежно від процесуальної характеристики учасника слідчої (розшукової) дії. Наведено групи типових запитань допиту у кримінальних провадженнях за статтею 368 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: допит, класифікація допиту, процесуальний статус, заявник, потерпілий, посередник, неправомірна вигода.

В статье исследованы организационные и тактические вопросы проведения допроса при уголовном производстве о принятии предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом. Усовершенствовано вид допроса в зависимости от процессуальной характеристики участника следственного (розыскного) действия. Приведены группы типичных вопросов допроса в уголовных производствах по статье 368 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: допрос, классификация допроса, процессуальный статус, заявитель, потерпевший, посредник, неправомерная выгода.

This article analyses the organizational and tactic issues of interrogation during criminal proceedings against acceptance of an offer, or giving a promise, or getting an unlawful advantage by an official. Interrogation method, which based on the procedural characteristic of the member of investigation, was improved. Groups of typical questions in conducting investigation under Article 368 Criminal Code of Ukraine were pointed out.

Key words: interrogation, interrogation classification, procedural status, applicant, victim, intermediate, unlawful advantage.

Вступ. Питання протидії злочинам у сфері службової діяльності, розслідування злочинів, вчинених службовими особами, розглядали у своїх працях Л.І. Аркуша, О.Ф. Бантишев, І.С. Башмаков, В.М. Бодяков, Д.А. Бондаренко, А.Ф. Волобуєв, М.В. Джига, В.А. Клименко, В.П. Корж, А.М. Ларьков, Я.Є. Мишков, О.Я. Светлов, Я.А. Соколова, Р.Л. Степанюк, В.М. Сущенко, В.В. Тищенко, О.М. Толочко, М.П. Хілобок, О.О. Хмиров, С.С. Чернявський, С.П. Чичиркіна, Г.В. Щербакова та ін. Переважна більшість дослідників розглядала й проблему допиту.

Постановка завдання. Водночас з урахуванням останніх змін законодавства, зокрема у законі України про кримінальну відповідальність, прийняття нового Кримінального

процесуального кодексу (КПК), низки вітчизняних антикорупційних законів деякі питання розслідування злочинів у сфері службової діяльності потребують нового підходу для дослідження та висвітлення. Зокрема йдеться про класифікацію допиту у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, зміст предмета допиту, види та типові групи запитань тощо. Тому метою статті є дослідження класифікації допиту у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, встановлення груп типових запитань цієї слідчої (розшукової) дії.

Як зазначає Л.Д. Удалова, допит – це досить складне правове явище. Його можна і потрібно розглядати не тільки як слідчу дію, як один із передбачених законом способів збирання та перевірки доказів, а з різних боків: 1) як інститут кримінально-процесуального права; 2) як одне з повноважень органів розслідування і суду; 3) як одну з форм прояву кримінального переслідування; один із передбачених законом способів викриття осіб, винних у вчиненні злочину; 4) як процесуальний спосіб формування показань; 5) як спосіб захисту: підозрюваним від підозри; обвинуваченим від обвинувачення; 6) як спосіб захисту власних прав і законних інтересів потерпілим від злочину та свідком [1, с. 188].

Допиту належить одне з важливих місць у пізнанні об'єктивної істини, метою встановлення якої є діяльність судочинства. Допит передбачає спілкування у процесуальному режимі з численними категоріями осіб у якості свідків, потерпілих, обвинувачених, експертів [2, с. 3].

Процесуальний порядок організації та проведення допиту на стадії досудового розслідування закріплено в ст. 42, 60, 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256 КПК України.

У законодавстві передбачено, що допит не може тривати без перерви понад дві години, а загалом – понад вісім годин на день. Перед допитом установлюють особу, роз'яснюють її права, а також порядок проведення допиту. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо– та/або відеозапис (ст. 224 КПК України).

У криміналістичній літературі допит класифікують за:

- процесуальним положенням (свідка та потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта);
- віком допитуваного (дорослого, неповнолітнього, малолітнього);
- послідовністю проведення та обсягом інформації (первинний, повторний, додатковий);
- характером слідчої ситуації (в конфліктній і безконфліктній ситуації);
- складом учасників (без участі третіх осіб; за участю: захисника, експерта чи спеціаліста, педагога чи перекладача, начальника слідства, прокурора, батьків та інших законних представників);
- місцем проведення допиту (в кабінеті слідчого, в іншому місці) [3, с. 218];
- залежно від стадії кримінального провадження: допити на стадії досудового розслідування і судового розгляду [1, с. 207];
- залежно від використання науково-технічних засобів: з їх використанням або без такого застосування [4, с. 208];
- за суб'єктами проведення допиту: допит, що проводить слідчий, прокурор, суддя, оперативний працівник [5, с. 255].

Це загальна класифікація, яка стосується будь-якого кримінального правопорушення. Водночас специфіка розслідування злочинів у сфері службової діяльності обумовлює спрямування наукового дослідження на окремий вид класифікації допиту та його удосконалення. Йдеться про диференціацію допиту залежно від процесуального статусу особи, яку допитують (допит свідка та потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта). Дана класифікація має важливе значення, так як впливає на тактику допиту, зумовлену, в свою чергу: процесуальним становищем допитуваного і рівнем його зацікавленості в результатах розслідування; особливостями допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду) та ін. [6, с. 66].

У зв'язку з поставленою метою удосконалити класифікацію допиту розглянемо процесуальний статус заявника про вчинення кримінального правопорушення, зокрема передбаченого ст. 368 КК України, допит якого вирізняється серед інших у слідчій практиці.

Результати дослідження. Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України заявник – це учасник кримінального провадження. Заявником є фізична або юридична особа, яка зверну-

лася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Питання про правовий статус заявника є дискусійним у науці кримінального процесу. Ю.О. Гурджі пропонує надати правовий статус потерпілого не тільки особі, щодо якої був вчинений замах або готування до злочину, а й особі, яка подає заяву (скаргу) про заподіяння їй суспільно-небезпечним діянням моральної, фізичної або майнової шкоди [7, с. 44]. Ф.М. Багаутдінов правильно вважає, що захисту прав і законних інтересів заявника про злочин у повній мірі сприяє його процесуальне закріплення як самостійного учасника кримінального судочинства в окремій статті КПК із визначенням його прав та обов'язків [8, с. 29–30].

В якості заявника може виступати будь-яка особа, якій стало відомо про вчинений злочин. Свого часу Т.П. Матюшкова зазначала, що вказаних осіб слід наділити окремими процесуальними правами (на реєстрацію, розгляд і вирішення заяви, повідомлення про прийняття за заявою рішення; при порушенні кримінальної справи за заявою – визнання заявника чи(і) постраждалого потерпілим) та обов'язками (зокрема негайного судово-медичного огляду, наприклад, у випадках вчинення насильницьких злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканності особи) [9, с. 64].

Відповідно до ст. 60 КПК України заявник має право: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 2) подавати на підтвердження своїй заяві речі і документи; 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Процесуальні статуси заявника і потерпілого відрізняються. Так, відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Особа, яка повідомляє про спричинення внаслідок злочину шкоди юридичній особі, є заявником, а потерпілим буде, відповідно, ця юридична особа. Заявник може визнаватися потерпілим при поданні заяви про вчинення проти нього кримінального правопорушення. Водночас потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода, і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 3 ст. 55 КПК України). Тобто, статус заявника має особа, яка повідомила про кримінальне правопорушення, або особа, яка повідомила про вчинене про неї кримінальне правопорушення до моменту залучення її до провадження як потерпілої.

З огляду на обставини поданої заяви (повідомлення) можна визначити процесуальний статус заявника. Зокрема, якщо йдеться про вимагання службовою особою неправомірної вигоди, заявника доцільно буде визнати потерпілим і допитати в цьому статусі.

Водночас дозволимо собі не погодитися з позицією О.Ф. Бантишева і С.А. Кузьміна щодо допиту особи, яка заявила про факт хабарництва. Як зазначають дослідники, така особа допитується як свідок-хабародавець, який, відповідно до ст. 96 КПК України («Явка з повинною») редакції 1960 р. з'явився до правоохоронного органу з заявою про вчинений ним злочин («Одержання хабара», ст. 368 КК України редакції 2001 р.), не може бути допитаний як свідок за порушеною за його заявою кримінальною справою, оскільки на нього не поширюються умови звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені ч. 3 ст. 369 КК України (редакції 2001 р.). Така особа, залежно від конкретних обставин, має допитуватись або як підозрюваний, або як обвинувачений [10, с. 44–45].

Таким чином, при повідомленні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою виникає необхідність допитати заявника. Тому ми пропонуємо у класифікацію допиту у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та злочинів у сфері службової діяльності в цілому ввести окремий вид допиту – допит заявника.

Проаналізуємо допит заявника про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Допит заявника бажано почати із з'ясування, де і з якого приводу він познайомився із службовою особою, які дії повинен був виконати представник державного органу, і чи вчинив він їх, які документи і кому передавав заявник та які отримував (копії, розписки на копіях, поштові квитанції, письмові відповіді, тощо). Головним тактичним прийом допиту заявника є деталізація його показань [11, с. 92].

Під час допиту заявника з'ясовують такі обставини:

– протягом якого часу він знайомий з особою, яка отримала неправомірну вигоду, за яких обставин познайомився з нею, хто був ініціатором знайомства;

– чи є спільні знайомі, хто сприяв їх знайомству, хто рекомендував звернутися до нього, чи відображений факт відвідування у якихось документах (журналі обліку відвідувачів, проїзних квитках тощо);

– тривалість стосунків, взаємини (дружні, офіційні тощо), участь у проведенні спільних заходів, наявність спільних бізнес-інтересів, цивільно-правових взаємовідносин, боргових зобов'язань;

– що спонукало заявника повідомити про факт неправомірної вигоди правоохоронним органам (несприйняття корупційної діяльності службових осіб, особиста ворожість до осіб, які брали участь у цьому злочині, порушення його особистих інтересів, підвищення по службі, одержання престижної роботи);

– у разі, якщо брали участь посередники, чому вирішив скористатись їх послугами, чи намагався сам установити контакт із особою, якій хотів надати неправомірну вигоду, у який спосіб, чому не вдалося, відомості про посередників, взаємовідносини між учасниками подій, тривалість їх стосунків і спільність інтересів [12, с. 36].

Важливою частиною допиту є отримання показань про обставини передачі неправомірної вигоди: де було досягнуто домовленості, хто ще при цьому був присутнім, хто і як визначив суму грошових коштів або інший вид неправомірної вигоди, при яких обставинах і як передавалася неправомірна вигода, чи не маскувалося це під законну операцію, якщо так, то яким чином. Детально з'ясовується обстановка попередніх подій: особи, які оформляли пропуск, зустрілися на шляху заявнику, хто був у приймальні, виходив із кабінету службовця або заходив туди перед заявником та ін.

Якщо заявник уже надавав неправомірну вигоду службовій особі – слід з'ясувати джерело походження коштів (у тому числі на придбання речей, цінностей та ін.), кому він розповідав про давання неправомірної вигоди, який час не розв'язувалися проблеми і наскільки швидко їх було розв'язано після цього, де та ким працює особа, яка отримала неправомірну вигоду, чи не пов'язано отримання неправомірної вигоди з учиненням іншого злочину [11, с. 93].

При проведенні допиту особи, котра заявляє про факт вимагання у неї хабара, обов'язковому з'ясуванню підлягають такі питання: коли та за яких умов заявник познайомився з хабароотримувачем; з якого приводу до нього звертався; ким той працює, його прізвище, ім'я, по батькові; учиненням яких дій погрожувала посадова особа; чи не виконала ця особа свої погрози; чи не оскаржувалися незаконні дії цієї особи, кому та в якій формі, кому про погрозу було відомо; чи змінювалися взаємини після вимагання або отримання неправомірної вигоди; якщо ці дані заявнику не відомі або відомі не точно, необхідно з'ясувати особисті прикмети та особливості вигляду особи вимагача.

Крім цього, з'ясовується, чи не провадила особа, стосовно якої здійснювалось вимагання, з власної ініціативи прихований аудіо– або відеозапис своїх зустрічей з вимагачем, якщо так, то де, на якій апаратурі та де зберігаються матеріали записів, кому ще про факт запису відомо? У разі, якщо такі записи провадилися, їх необхідно негайно після проведення допиту вилучити [10, с. 46–47].

Таким чином, предмет допиту заявника складають відомості, що умовно поділяються на групи:

1. Характеристика взаємовідносин із службовою особою.
2. Обставини домовленості (або вимагання) неправомірної вигоди та причини його давання.
3. Характеристика предмета неправомірної вигоди (вид, вартість, розмір, тощо; джерело походження; вид упаковки, тощо).
4. Обстановка передавання неправомірної вигоди.
5. Відомості щодо вимагання службовою особою неправомірної вигоди.
6. Результати службової діяльності особи після одержання неправомірної вигоди.

Допит, як важлива форма процесуального спілкування, відбувається за допомогою запитань. З їх допомогою слідчий досягає мети допиту певного учасника кримінального провадження.

За цільовим призначенням запитання класифікуються на головні, доповнюючі, уточнюючі, нагадуючі, контрольні та ін. В.М. Терехович поділяє запитання на: а) з'ясовуючі (отримання нових показань); б) доповнюючі, уточнюючі (конкретизації і деталізації показань); в) контрольні (перевірка отриманих показань); г) нагадуючі (актуалізація пам'яті допитуваного); д) викриваючі (пред'явлення доказів, пропозиція пояснити докази або інші обставини) [13, с. 77]. У КПК України зазначено про додаткові запитання (ч. 7 ст. 224) [14, с. 125].

Навідні запитання заборонені кримінальним процесуальним законодавством, тому що суперечать принципу об'єктивності кримінального процесу. Логічна і психологічна неспроможність навідних запитань полягає у тому, що вони містять готову відповідь на поставлене запитання або підказують її допитуваному [2, с. 14].

Вивчення слідчої практики дозволило нам виокремити групи запитань, які доцільно ставити при проведенні допиту під час провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Зупинимось на видах запитань допиту заявника:

1) питання загального характеру (з ким і чому ви радились щодо звернення із заявою про неправомірну вигоду? Чи є ваше рішення повідомити про злочин добровільним, якщо так, то якими обставинами можете це підтвердити?)*;

2) щодо передумов та обставин домовленості надання неправомірної вигоди (пояснить, у чий інтерес ви діяли – у власних або іншої особи (кого саме). Чи діяли ви законним шляхом задоволення свого інтересу? Хто запропонував вирішити питання за допомогою неправомірної вигоди? Ким обиралося місце передавання неправомірної вигоди і чому?);

3) характеристика відносин із вигодонабувачем (чи намагалися ви самостійно встановити взаємовідносини зі службовою особою? Коли, де, за яких обставин, в якій обстановці та у зв'язку з чим ви познайомилися із вигодонабувачем?);

4) обставини та обстановка надання предмета неправомірної вигоди (де, коли (точна дата і час), кому надано (чи передано для вручення) предмет неправомірної вигоди? Що було предметом неправомірної вигоди, її вартість, ознаки, упакування?);

5) супутні обставини надання неправомірної вигоди (які джерела придбання вами предмета неправомірної вигоди? З ким ви придбавали ці об'єкти, коли і де?);

6) характеристика діяльності службової особи обумовлена прийняттям пропозиції, обіцянки або наданням неправомірної вигоди (який досягнуто результат діяльності службової особи після одержання неправомірної вигоди, чи задовольнив він вас? Чи здійснював хто-небудь із посадових або інших осіб цієї або головної установи сприяння службовцю-вигодонабувачеві, якщо так, то хто, конкретні дії та на підставі чого?).

Після допиту заявник може отримати статус потерпілого або свідка. Допит потерпілого, як правило, відбувається за тією ж програмою, що й допит заявника.

Наступний вид допиту у кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – це допит свідків.

Допит свідка розпочинається зі з'ясування інформації про його особу, повідомлення приводу, з якого його викликано для допиту, попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань, за дачу неправдивих показань, а також роз'яснення прав, передбачених ст. 63 Конституції України.

Важливе значення має допит таких свідків, як працівників бюро перепусток, вахтерів, секретарів, референтів, що працювали у дні зустрічей учасників неправомірної вигоди. Якщо надавач неправомірної вигоди свідчить про обставини зустрічей, у нього з'ясовуються прикмети вищезазначених осіб. Серед них можуть бути працівники підрозділів міліції, які здійснюють охорону та реперускний режим у державні органи. У цих випадках рекомендовано допити починати з них.

Як свідки у даних провадженнях можуть допитуватися особи, які не є працівниками відповідних державних органів. Серед них можуть бути виокремлені очевидці; свідки, яким відомо про вчинене зі слів інших осіб; особи, поінформовані про риси особистості учасників неправомірної вигоди, їх матеріальне становище, поведінку до та після злочину. До особливостей допиту свідків, яким відомо про вчинене зі слів інших осіб, слід віднести

* Повні переліки груп запитань допиту всіх учасників кримінального провадження за ст. 368 КК України будуть подані у наших подальших наукових дослідженнях.

обов'язкове встановлення характеру відносин останніх із учасниками неправомірної вигоди з метою виключення можливості обмови з особистих мотивів [11, с. 104].

Тактика допиту свідків, не заінтересованих у вирішенні справи (відвідувачів установи, деяких співробітників та ін.), зводиться до детального відтворення важливих для розслідування обставин із використанням тактичних прийомів, зокрема спрямованих на відновлення в їхній пам'яті забутих фактів [15, с. 277].

Під час допиту свідків у провадженнях про отримання неправомірної вигоди з'ясовують такі обставини:

- джерело, з якого особа отримала неправомірну вигоду або за допомогою чого здійснила підкуп, походження коштів для надання неправомірної вигоди;
- що є предметом неправомірної вигоди;
- коло учасників надання та отримання неправомірної вигоди, за які дії (бездіяльність) надано майнові й немайнові блага службовцю, чи не мало місце вимагання службовою особою неправомірної вигоди;
- місцезнаходження учасників злочину в момент передавання неправомірної вигоди;
- спосіб життя злочинців, коло їх знайомих, час і типові місця їх зустрічей;
- про які порушення в службовій діяльності особи, яка одержала неправомірну вигоду, або іншої корумпованої особи відомо свідку.

Для перевірки показів свідка доцільно поставити йому низку додаткових запитань: уточнити, де розташоване приміщення, в якому працює службова особа або відбувалося вимагання неправомірної вигоди; яка там обстановка; хто бачив учасників неправомірної вигоди або обізнаний про їх зустріч; хто і чому рекомендував звернутися з проханням саме до цієї службової особи тощо.

Необхідно також ретельно з'ясувати: чи не висловлювала службова особа додаткові умови про маскування факту одержання неправомірної вигоди, які саме, чим це обґрунтовувалось, які пояснення або вказівки давалися щодо вчинення таких дій.

Якщо у процесі давання хабара брав участь посередник, необхідно з'ясувати максимум інформації про нього: де і як свідок із ним познайомився; ким той відрекомендувався (підлеглим службовця, колегою, знайомим, сусідом тощо); його прізвище, ім'я, по батькові; як виглядає, особисті прикмети та особливості вигляду й спілкування та ін. [10, с. 47].

Таким чином, у свідків прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою з'ясовуються питання, об'єднані у групи:

1. Характеристика відносин із службовою особою, яка отримала неправомірну вигоду.
2. Характеристика предмета неправомірної вигоди.
3. Обставини та обстановка передачі предмета неправомірної вигоди.
4. Результат службової діяльності вигодоотримувача на користь зацікавленої особи.
5. Супутні обставини (відомості про доходи, матеріальних стан, спосіб життя, коло знайомих та ін.).

У суді можуть бути допитані поняті, як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК України). Хоча у цих випадках їх допит відбувається за правилами допиту свідків, водночас вони володіють відомостями не про обставини вчинення кримінального правопорушення, а про проведення певної процесуальної дії.

Так, у ситуаціях, коли кримінальне провадження розпочалося у зв'язку з фактом затримання службової особи з поличним, допитуються, насамперед, поняті, які були присутні при проведенні огляду предмета неправомірної вигоди, що готувався працівниками міліції, при вилученні і подальшому огляді цих об'єктів [11, с. 90].

Ми вважаємо, що цей вид допиту у кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою заслуговує на винесення в окремий вид.

Розглянемо особливості допиту підозрюваних у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Відповідно до ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, або особа, затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана зупинити слідчу (розшукову) дію одразу після отримання такої заяви (ч. 4 ст. 224 КПК України).

При підготовці до допиту слідчий повинен проаналізувати документи, що розглянуто підозрюваним, завізовано, за якими ним дане доручення тощо. Слід встановити відповідність операцій, виконаних цим службовцем, нормативним вимогам. У деяких випадках корисно ознайомитися з діями допитуваного в аналогічних ситуаціях, коли правомірність його поведінки не викликає сумнівів. Якщо при цьому буде виявлено ухилення від звичайних правил і норм, потрібно з'ясувати, чим це викликано [11, с. 102].

При допиті підозрюваного, затриманого під час одержання неправомірної вигоди, з'ясовують: характер і розмір неправомірної вигоди; специфіку послуги, за яку одержано неправомірну вигоду; характер стосунків із особою, яка її надала; хто ще міг знати про це, крім осіб, які брали участь у вчиненні кримінального правопорушення. Типовими запитаннями є: поясніть, чи є виявлені грошові кошти (цінності, тощо) неправомірною вигодою або чимось іншим? Виявлені грошові кошти складають весь розмір неправомірної вигоди або лише її частину? Де зберігається інша частина? Якщо вона витрачена або надана іншим особам, то коли, кому та у зв'язку із чим?

Заперечення факту одержання неправомірної вигоди під час затримання на місці злочину вимагає ретельного й детального з'ясування обставин кримінального правопорушення. Рекомендовано ставити такі запитання:

- чи було обумовлено зустріч на певний час;
- яким чином особа, яка надала неправомірну вигоду, потрапила до кабінету підозрюваного або іншого місця, у якому було передано неправомірну вигоду;
- який характер стосунків між підозрюваним та особою, яка надавала неправомірну вигоду;
- чи наявні документи або розпорядження про надання особі, яка здійснила неправомірну вигоду, якихось послуг (розпорядження або наказ про зарахування на роботу, приватизацію приміщення, зарахування до вищого навчального закладу за відсутності достатнього числа балів та ін.);
- коли й кому було дано розпорядження про надання особі, яка здійснила неправомірну вигоду, певних послуг, хто може підтвердити цей факт.

Вивчення слідчої практики щодо проваджень за ст. 368 КК України дозволило нам виокремити групи запитань допиту підозрюваного:

1) характеристика діяльності, здійсненої службовою особою з приводу одержання неправомірної вигоди, та її результату (уточніть принципи і схему управління організації, порядок розподілу обов'язків між керівником та заступниками, а також повноваження керівників структурних підрозділів. Чи належала до вашої компетенції діяльність, здійснена в інтересах надавача неправомірної вигоди, якщо так, то повністю або частково? Що було зроблено у зв'язку з неправомірною вигодою, коли, яким чином і з яким результатом?);

2) характеристика взаємовідносин із надавачем неправомірної вигоди (коли, де, у зв'язку з чим, за яких обставин і якій обстановці ви познайомилися з надавачем неправомірної вигоди? Чи завершилися взаємовідносини актом неправомірної вигоди чи продовжувалися після цього?);

3) характеристика обставин домовленості про неправомірну вигоду (коли, де і з ким (безпосередньо із надавачем неправомірної вигоди або посередником) досягнуто домовленість про надання неправомірної вигоди? Ким обрано місце зустрічі та з яких міркувань, чи були ви там раніше або після одержання неправомірної вигоди, якщо так, то у зв'язку з чим і коли?);

4) характеристика обставин і обстановки одержання неправомірної вигоди (де, коли (дата і час), яким способом та від кого було одержано предмет неправомірної вигоди? Яка обстановка і особливості цього місця? Хто, окрім учасників неправомірної вигоди, був присутнім при одержанні неправомірної вигоди, чому та з якою метою?).

Наступний вид допиту – допит обвинуваченого. Обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в установленому КПК України порядку. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого визначено у ст. 351 КПК України. Допит обвинуваченого починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Обвинувачений у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди допитується у судовому засіданні, в цілому, за тією ж програмою, що й підозрюваний на досудовому розслідуванні.

При прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди у ланцюжку службова особа і надавач неправомірної вигоди може існувати третя особа – посередник. При встановленні посередника у вчиненні злочину, передбаченого ст. 368 КК України, він підлягає допиту. Залежно від обставин події посередник може бути свідком або підозрюваним. Тому допит посередника є окремим видом допиту у кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Під час допиту посередника у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою з'ясовують:

- хто та за яких обставин залучав його як посередника; чи не був він сам ініціатором цього;
- яку винагороду було йому запропоновано і що він фактично одержав;
- коли він зустрічався з особою, яка одержала неправомірну вигоду, та особою, яка її надавала, за яких обставин, хто це може підтвердити.

Запитання допиту посередника у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою нами класифіковані на такі групи:

1) характеристика взаємовідносин із надавачем і одержувачем неправомірної вигоди (як, коли, де і з якою метою ви познайомилися з надавачем неправомірної вигоди і службовцем? Чи не намагався надавач неправомірної вигоди до цього сам встановити взаємовідносини зі службовою особою, якщо так, то коли, яким чином, чому вони не склалися? Яку вигоду ви отримали або повинні були отримати за посередництво? Чи відомо вам про вимагання неправомірної вигоди службовцем, якщо так, то у чому це полягало, з яких джерел про це відомо?);

2) характеристика обставин та результатів домовленості про неправомірну вигоду (коли і де ви зустрічалися з кожною зі сторін неправомірної вигоди, ким та чому обиралися місця зустрічей, яка обстановка та особливості кожного з місць? Хто визначив вид і розмір неправомірної вигоди, чи зробили ви це самі? Як обговорювалася процедура надання неправомірної вигоди, у тому числі час, місце і спосіб її отримання від зацікавленої особи і надання службовій особі?);

3) характеристика обставин і обстановки одержання неправомірної вигоди (де і коли (дата, час) предмет неправомірної вигоди був вам наданий? Як було упаковано предмет неправомірної вигоди? Чи перевіряли ви відповідність виду і розміру неправомірної вигоди попередній домовленості, якщо так, то коли і як? Чи вносили ви зміни в упаковку, якщо так, то які саме, де знаходиться упаковка (або її фрагменти)? Хто, окрім надавача неправомірної вигоди, був присутнім при врученні вам відповідно предмета, у зв'язку з чим і в чому полягала їх роль?);

4) характеристика обставин надання предмета неправомірної вигоди службовій особі (де, коли (дата, час) і яким способом ви вручили предмет неправомірної вигоди? Чи відповідав зміст наданої вами службовцю неправомірної вигоди отриманого від надавача (по сумі, кількості, номіналу грошових купюр, кількості речей, їх вартості тощо)? Ким, коли, чому і які зміни внесені у предмет неправомірної вигоди до надання її службовій особі?);

5) характеристика діяльності службової особи, виконаної в інтересах надавача неправомірної вигоди (чи відомо вам, чи належала до компетенції службової особи діяльність, що вчинена в інтересах надавача неправомірної вигоди, якщо так, то повністю або частково? Що було зроблено, коли, яким чином і з яким результатом? Чи відомо вам про інші епізоди дачі неправомірної вигоди цією або іншими особами чи одержання неправомірної вигоди цим службовцем або іншими?);

Повідомлені на допиті будь-якого учасника деталі щодо механізму одержання неправомірної вигоди, її характеру та інші дані можуть сприяти одержанню додаткових доказів, виявлених, наприклад, під час обшуку особи, яка одержала неправомірну вигоду, а також унаслідок проведення слідчого експерименту, метою якого є перевірка й уточнення відомостей, що мають значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення.

За клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи суд має право викликати для допиту експерта для роз'яснення його висновку. Експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, – сторона захисту. Експертів можуть бути поставлені запитання щодо наявності у нього спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, на-

укового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку (ст. 356 КПК України).

Дослідження слідчої практики щодо розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, показало, що у суді експертів найчастіше допитують про проведені ними судово-хімічні, почеркознавчі, фоноскопичні, комп'ютерно-технічні, авторознавчі, товарознавчі експертизи, техніко-криміналістичні дослідження документів.

Таким чином, у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою класифікація допиту залежно від характеристик учасника пропонується така: 1) допит заявника, 2) допит потерпілого, 3) допит свідка, 4) допит понятого, 5) допит підозрюваного, 6) допит обвинуваченого, 7) допит посередника, 8) допит експерта.

Висновки. Кримінальне процесуальне законодавство України розрізняє правові статуси заявника і потерпілого. Статус заявника, який постраждав від вчинення кримінального правопорушення, змінюється, коли його долучають до кримінального провадження як потерпілого. Водночас він може бути визнаний свідком.

З урахуванням законодавчих змін після прийняття 13.04.2012 КПК України нами пропонується класифікація допиту у провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою залежно від характеристик учасника: 1) допит заявника, 2) допит потерпілого, 3) допит свідка, 4) допит понятого, 5) допит підозрюваного, 6) допит обвинуваченого, 7) допит посередника, 8) допит експерта.

У кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України запитання допиту класифіковано за основними групами: 1) характеристика взаємовідносин між учасниками злочину; 2) обставини домовленості (або вимагання) неправомірної вигоди; 3) характеристика предмета неправомірної вигоди; 4) обстановка та обставини передавання неправомірної вигоди; 5) характеристика діяльності службової особи, виконаної у зв'язку з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди та її результати.

Список використаних джерел:

1. Удалова Л.Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія / Л.Д. Удалова. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2006. – 324 с.
2. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология : учебное пособие / В.Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 1999. – 156 с.
3. Кузьмічов В.С. Криміналістика : навч. посіб. / В.С. Кузьмічов, Г.І. Прокопенко / За ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 267 с.
4. Криміналістика: питання і відповіді / [А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Я.В. Кузьмічов та ін.] : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
5. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благути, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р.І. Благути та Є.В. Пряхіна. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
6. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія / В.К. Весельський. – К. : НВТ «Правник»–НАВСУ, 1999. – 126 с.
7. Гурджі Ю.О. Проблеми правового становища жертви злочину в кримінальному судочинстві / Ю.О. Гурджі // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 4. – С. 42–45.
8. Багаутдинов Ф.Н. Процессуальное положение заявителя / Ф.Н. Багаутдинов // Законность. – 2003. – № 1. – С. 29–30.
9. Матюшкова Т.П. Тактика допиту потерпілих жінок від насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Т.П. Матюшкова – Х., 2006. – 255 с.
10. Бантишев О.Ф. Хабарництво: кваліфікація та документування : практ. посіб. / О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2009. – 120 с.
11. Башмаков И. С. Особенности первоначального этапа расследования коррупционных преступлений, совершаемых представителями органов местной власти / И.С. Башмаков. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2007. – 152 с.
12. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [Текст] : метод. рек. / [С.С. Чернявський, О.Ф. Вакулєнко, О.М. Толочко та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 92 с.

13. Терехович В.Н. Криміналістика. Конспект курса лекцій: учеб. пособ. / В.Н. Терехович. – Рига : Балтийская международная академия, 2008. – 120 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К. : ПАДИВОДА А.В., 2012. – 382 с.
15. Сучасні проблеми криміналістики : навч. посіб. / О.В. Геселев, І.І. Присяжнюк, Я.А. Соколова, Г.В. Щербакова. – К. : Нац. акад. прокуратури України; Кіровоград : МПП «Антураж А», 2012. – 424 с.

ВЕЛИКОДНИЙ Д. В.,
здобувач
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 343.119

МЕДІАЦІЯ ЯК ШЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті проведено дослідження можливості більш широкого використання медіації в кримінальному провадженні при укладенні угоди про примирення. Автором розкриті різноманітні концепції медіації, визначена доцільність застосування медіації при укладенні угоди про примирення в кримінальному провадженні. Окреслено можливі межі взаємодії процедури укладення угоди про примирення та застосування медіації.

Ключові слова: угода про примирення, медіація, прокурор, медіатор, кримінальне провадження.

В статье проведено исследование возможности более широкого использования медиации в криминальном производстве при заключении соглашения о примирении. Автор раскрывает разнообразные концепции медиации, подчеркнута целесообразность использования медиации при заключении соглашения о примирении в криминальном производстве. Определены возможные рамки взаимодействия процедуры заключения соглашения о примирении и использовании медиации.

Ключевые слова: соглашение о примирении, медиация, прокурор, медиатор, криминальное производство.

The article devoted to possibility of using of mediation in a criminal case at conclusion of treaty about reconciliation. Author exposes various conceptions of mediation, expediency of use of mediation is underline at conclusion of treaty about reconciliation in a criminal production. The possible scopes of cooperation of procedure of conclusion of treaty are certain about reconciliation and uses of mediation.

Key words: agreement about reconciliation, mediation, prosecutor, mediator, criminal proceedings.

Вступ. Успішний розвиток держави і права в Україні є неможливим без докорінного реформування, вдосконалення та гармонізації з законодавством Європейського Союзу. Результативність та ефективність таких перетворень безпосередньо залежить від рівня наукової розробки шляхів реформування державно-правових інституцій, у тому числі інституту угоди про примирення в світлі більш широкого використання процедури медіації, як альтер-

